

KÜLTÜREL MİRASIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ KAPSAMINDA MÜZELERİN ÖNEMİ

THE ROLE OF MUSEUMS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABILITY OF CULTURAL HERITAGE

Bertan KALABA*

ÖZET: Kültürel miras, bir toplumun kimliğine, tarihine ve kültürüne ilişkin somut ve somut olmayan değerlerin tümüdür. Günümüzde turizm daha çok kültür odaklıdır. Turistler ziyaret ettikleri bölgelerdeki tarihi ve kültürel değerleri görmek, tanımak ve deneyimlemek isterler. Bu anlamda kültürel miras değerleri turist kabul eden bölge tarafından birer turizm çekiciliği olarak pazarlanabilir ve özelde yerel, genelde ülkesel düzeyde turizm hareketliliğinden çeşitli faydalar sağlanabilir. Ancak bu turizm hareketliliği sağlanırken, kültürel miras değerleri turizmin çeşitli olumsuz etkileri altına da girebilir ve ciddi zararlar görebilir. Dolayısıyla kültürel mirasın sürdürülebilir olması sağlanmalıdır. Kültürel mirasın korunmasında ve güvenle gelecek nesillere aktarılmasında en önemli araçlardan biri müzelerdir. Müzeler sayesinde hem kültürel miras korunarak sürdürülebilirliği sağlanacak hem de turistik ürün niteliği kazanmış olacaktır. Bu çalışma kültürel mirasın sürdürülebilirliği konusunda müzelerin önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca çalışma kapsamında özellikle sürdürülebilirlik, kültürel miras, müze ve kültür turizmi kavramlarına değinilmiş ve birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Kültürel miras, sürdürülebilir turizm, kültür turizmi, müze.

ABSTRACT: Cultural heritage encompasses all tangible and intangible values associated with a society's character, history, and culture. Nowadays, tourism is primarily focused on culture. Tourists desire to observe, appreciate, and experience the region's historical and cultural values. In this respect, the region receiving tourists can promote cultural heritage elements as a tourism attraction, and numerous advantages can be received from tourism mobility at the local level specifically and at the national level in general. However, while this tourist activity is taking place, cultural heritage values may suffer from the numerous negative effects of tourism and be severely harmed. As a result, it is critical to preserve the long-term viability of cultural heritage. Museums are one of the most essential instruments for sustaining and preserving cultural heritage and ensuring its safe passage to future generations. Both cultural heritage and sustainability will be assured as a result of museums, and it will obtain the qualities of a tourism product. This research underlines the significance of museums in the preservation of cultural heritage. Furthermore, within the framework of the research, the concepts of sustainability, cultural heritage, museums, and cultural tourism are mentioned, and their interrelationships are highlighted.

Keywords: Cultural heritage, sustainable tourism, cultural tourism, museum.

---

* Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Mersin-Türkiye, e-posta: bertankalaba@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9490-9087

GİRİŞ

Sürdürülebilir turizm kavramı, turizm destinasyonlarındaki turistik çekicilik unsuru taşıyan doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunarak gelecek nesillere güvenle aktarılmasını ifade eder (Bahar, Çelik ve Samırkaş, 2016: 20). Sürdürülebilirlik ve turizm, esasen birbirini tamamlayan ve destekleyen iki kavram olarak düşünülmelidir. Birinin eksik kalması durumunda diğ erinden bahsetmek pek de mümkün değildir (Bahar vd., 2016: 1). Kültürel miras ise bir toplumun kimliğine, kültürüne ve tarihine ilişkin somut ve somut olmayan değerlerin tümüdür (Du Cros, 2001; Kuşçuoğlu ve Taş, 2017). Günümüzde turistler daha çok kültür odaklıdır ve ziyaret ettikleri bölgelerdeki kültürel değerleri tanıma ve deneyimleme niyetindedir (Şahin, 2009; Lynch, Duinker, Sheehan ve Chute, 2011; Rodzi, Zaki ve Subli, 2013). Toplumlar gerek somut gerekse somut olmayan bu kültürel miras değerlerini bir turizm ürünü olarak pazarlayabilir ve turizm hareketliliğ inden çeşitli faydalar sağlayabilirler. Bazı araştırmalar kültürel miras değerlerine yapılan yatırımlarla birlikte oluşan turizm hareketliliğ inin, bölgedeki istihdamı ve geliri artırdığını göstermektedir (Bowitz ve Ibenholt, 2009). Ancak bu turizm hareketliliğ i sağ lanırken kültürel mirasın bozulmamasına da özen gösterilmelidir. Çünkü kültürel miras yıllar içinde oluş ur, bir toplumun kimliğini yansıtır ve esasen tüm insanlığ ın ortak mirası olarak görülür (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017). Bu kültürel miras değerlerinde yaşanacak bozulma, tarihte önemli bir ayak izinin silinmesi anlamında gelecektir (Perzolla, Carr ve Westland, 2018; Çavdırlı ve Gök, 2020) ki bu da hem kültürel mirasa sahip toplum hem de tüm insanlık adına önemli bir kayıp olacaktır. Tam da bu noktada sürdürülebilirlik felsefesi devreye girmektedir. Bir turizm çekiciliğ i özelliğ i taşıyan kültürel mirasın korunabilmesi için, sürdürülebilir turizm bakış açısıyla pazarlanması gerekmektedir. Kültürel mirasın zarar gördüğü bir ortamda turizmden kazanç elde edilmesi olası değildir. Kültürel mirasın sürdürülebilirliğ i, çeşitli yöntemler, politikalar ve eylemler ile desteklenmelidir. Birçok araştırmacı kültürel mirasın sürdürülebilirliğ in nasıl sağ lanacağı konusunda çeşitli fikirler ve öneriler ortaya koymuştur (Özdemir, 2005; Tören, Konak ve Demiral, 2012; Karapınar ve Barakazı, 2017; Kuşçuoğlu ve Taş, 2017; Can ve Ağcakaya, 2019; Pekerş en, Güneş ve Seçuk, 2019). Ayrıca Dünya Turizm Örgütü (WTO) ve Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) de bu konuda çeşitli çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir.

Kültürel miras niteliğ i taşıyan somut ve somut olmayan varlıkların korunmasında ve güvenle gelecek nesillere aktarılmasında en önemli mekanlardan bir tanesi de müzelerdir (Çavdarlı ve Gök, 2020; Kalaba ve Saçlı 2021). Kültür turizmi pazarındaki en büyük payı temsil eden müzelerin (Hsieh, 2010) sanatsal, tarihsel, doğal ve kültürel değerleri toplamak, korumak, incelemek, depolamak ve sergilemek gibi temel sorumlulukları vardır (Bogan, Constantin ve Grigero, 2018; Kalaba, 2021: 3). Bu açıdan düşünüldüğ unde kültürel miras varlıklarının turistik ürün değ eri kazanabilmesinde ve gelecek nesillere güvenli bir şekilde aktarılmasında, yani sürdürülebilir olmasında, müzelerin çok önemli bir araç olduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırmanın amacı müzelerin turistik değ er taşıyan bu varlıkları gelecek nesillere aktarmada oynadığı rolü ortaya koyabilmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada müzeler sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilerek, müzelerin sürdürülebilir turizm açısından önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca kültürel mirasın turistik ürün değ eri kazanması kültür turizminin alanına girdiğ i için, çalışma kapsamında kültür turizmi kavramının da üzerinde durulmaktadır.

Kültürel Miras

Kültür, bir toplumu veya toplumsal bir grubu tanımlayan manevi, dinsel, sanatsal, duygusal, zihinsel özelliklerin bütününden oluşan ve insanların değer yargılarını, inançlarını, geleneklerini ve yaşam tarzlarını kapsayan bir olgudur (Bahar vd., 2016: 9-10-11). Kültür kavramı bir topluma ait somut ve somut olmayan her türlü değeri kapsar. Miras ise Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından “*bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Bu tanımlar ışığında kültürel miras, önceki nesillerin oluşturduğu ve kendilerinden sonraki nesillere biriktirerek aktardıkları, maddi ve manevi kültürel varlıklar olarak tanımlanabilir (Tahir, 2007 Akt: Şahin, 2009). Kültürel miras kavramı hem bir bölgeye ait tarihi eserler, dini yapılar ve kalıntılar gibi somut, hem de yeme-içme kültürü, edebiyat, dil, ritüeller, yaşam tarzı, dans, inanç gibi somut olmayan değerleri kapsamaktadır (Şahin, 2009; Kuşçuoğlu ve Taş, 2017). Kültürel miras olarak değerlendirilen bir varlığın, tarihi bir değer taşıması, herhangi bir bozulma geçirmemiş olması, toplum tarafından benimsenmiş olması ve belli bir bilinç ile aktarılması gerekmektedir (Günden, 2021: 28).

Kültürel miras, bir toplumdaki ortak geçmişi yansıtan, tarihi ortaya koyan, sadece ilgili toplumu değil tüm insanlık için önemli olan bir zenginliktir (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017). Günümüzde bir topluma veya bölgeye ait kültürel miras değerleri, ekonomik bir gelir kaynağı olarak görülebilmekte ve turistik ürün olarak pazarlanabilmektedir. Nitekim turistler daha çok kültür odaklıdır ve turizmin kültür yönü hızla büyümektedir (Şahin, 2009; Lynch, vd., 2011). Turistler bir destinasyondaki kültürel miras değerleri ile yakından ilgilenirler (Radzi vd., 2013). Ancak turist kabul eden bölgedeki turizm hareketliliği sonucunda kültürel miras değerleri turizmin olumsuz etkileri ile karşılaşılabilir ve ciddi bozulmalar meydana gelebilir. Dolayısıyla bu değerlerin gelecek nesillere güvenle aktarılması ve kültürel bilincin devam edebilmesi için, sürdürülebilirlik felsefesi ile hareket edilmelidir. Çalışmanın alt başlıklarında öncelikle sürdürülebilir turizm ve kültürel miras ilişkisinden bahsedilmekte ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği konusunda müzelerin önemi üzerinde durulmaktadır.

Sürdürülebilir Turizm ve Kültürel Miras

Tüm dünyada hızla büyüyen sektörlerden biri olan turizm sektörünün tarihi, doğal ve kültürel kaynaklara yönelik olumlu etkilerinin yanında, bu kaynaklara dönük birçok olumsuz etkileri de bulunmaktadır (Bahar vd., 2016: 41). Turizm hareketlerinde yaşanan gelişmeler çevresel sorunları beraberinde getirmiştir. Ancak turizmin daha çok ekonomik yönünün ön plana çıkması (Mihalic, 2020) turizm ve çevre arasındaki ilişkinin ihmal edilmesine sebep olmuş (Akış, 1999) ve doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar zarar görmeye başlamıştır. Turizmin doğal, kültürel ve tarihi çevreye zarar vererek gelişmesi ve özelde yerel halkın, genelde ülkelerin turizminden fayda sağlaması mümkün değildir (Bahar vd., 2016: 1). Sürdürülebilir turizm anlayışı, bu kaynakların korumacı bir tutumla kullanılarak, güvenli bir şekilde gelecek nesillere aktarılması gerektiğini vurgulanmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı genel anlamda çevreye karşı duyarlı davranma ve çevreyi koruma ile ilişkilendirilmektedir. Ancak bireylerde ve toplumda ortaya çıkan çevreye karşı duyarlı olma durumu yalnızca doğal çevrenin korunması ile sınırlı kalmamalı, kültürel değerlerin de korunmasını kapsamalıdır (Çetin, 2010). Doğal ve kültürel çevre ile turizm arasında yakın bir ilişki vardır. Turizmin sürekliliği için doğal ve kültürel kaynakların korunması gerekirken, doğal ve kültürel kaynakların korunabilmesi için de turizm önemli bir araçtır (Uslu ve Kiper, 2006). Doğal ve kültürel kaynakların zarar gördüğü bir ortamda turizmden söz etmek mümkün olmayacaktır (Demir ve

Çevirgen, 2006: 99). Doğal ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması 1970’li yıllarda dünya gündemine girmiş ve hala üzerinde durulan bir konudur. Dünya Turizm Örgütü (WTO), turizmin çevre ve kültürel miras üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek ve sürdürülebilirliği sağlayabilmek adına “Küresel Turizm Etiği İlkeleri” belirlenmesi çağrısında bulunmuş ve ilgili paydaşların görüş ve önerilerini istemiştir. Bu ilkelerde genel anlamda kültürel varlıkların korunması ve zenginleştirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Uslu ve Kiper, 2006). Bu ise ancak sürdürülebilir turizm anlayışı ile mümkün olabilir.

Sürdürülebilir turizm, ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik arasındaki dengeye dayanır (Mihalic, 2020). Sürdürülebilir turizm anlayışı, uzun vadede turizme kaynak oluşturan doğal, sosyal ve kültürel, geleneksel ve özgün değerleri korur, güzelleştirir, geliştirir ve çekiciliklerin devamlılığına katkı sağlar (Scharpf, 1999; Akt: Yayla, 2021: 83; Uslu ve Kiper, 2006; Bahar vd., 2016: 3).

Temelde sürdürülebilirlik felsefesinin uygulanabileceği en uygun alan turizmdir. Çünkü bir toplumun tarihi, doğal ve kültürel değerleri, turizm için temel kaynak niteliği taşır. Turizm bu kaynakları kullanırken, aynı zamanda korumaya da özen gösterir (McKercher, 2003). Sürdürülebilirlik felsefesi de esasen tam olarak buna vurgu yapar. Sürdürülebilir turizm anlayışının faydaları şu şekilde sıralanabilir (Bahar vd., 2016: 45-46):

- Eğiticiştir.
- Yerin bütünlüğü destekler.
- Yerel halka fayda sağlar.
- Kaynakları verimli kullanır.
- Yerel kültür ve geleneklere saygı gösterir.
- Ürünleri kötüye kullanmaz.
- Nicelik için değil nitelik için çabalar.
- Mükemmel seyahat anlamına gelir.

Bir destinasyonun kaynaklarını kullanarak hedeflenen geliri elde edebilmesi, pazar payının artırılması ve rekabet avantajının sağlanması, sürdürülebilir turizm politikaları ile gerçekleştirilebilir. Sürdürülebilir turizm politikaları, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesini tehlikeye atmadan, bugünkü kuşakların ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan her türlü turizm plan ve prensipleridir (Sezgin ve Karaman, 2008; Bahar vd., 2016). Böylece turizme kaynak oluşturan doğal, tarihi ve kültürel değerler korunarak, çekiciliklerin sürekliliği sağlanmış olacaktır (Bahar vd., 2016: 2-3).

Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği ve Kültür Turizmi

Son yıllarda turizm faaliyetleri büyük ölçüde toplumların kültürel mirasına odaklanmaktadır ve farklı kültürleri görme, tanıma ve deneyimleme isteği turistler arasında yaygınlaşmaktadır (Şahin, 2009; Lynch vd., 2011). Toplumların sahip oldukları kültürel miras, ilgili bölgede turizm hareketlerinin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Lynch vd, 2011; Ismagilolava, Safiullin ve Bagautdinova, 2014). Dolayısıyla toplumlar kendi kültürel miraslarını koruyarak ve ekonomik anlamda pazarlayarak, bu mirası turistik bir ürün olarak kullanabilirler. Ancak bunu yaparken kültürel mirasın sürdürülebilirliğine dikkat edilmelidir. Somut veya somut olmayan kültürel miras değerlerinden birinin dahi zarar görmesi, belki de yüzyıllara dayanan ciddi bir birikimin yok olması anlamına gelmektedir. Bu durum turizm hareketliliğini de olumsuz anlamda etkileyecektir. Dolayısıyla bu değerlerin korunabilmesi için çeşitli

yöntemler ve çözümler üzerine yoğunlaşmak gerekmektedir. Kuşçuoğlu ve Taş (2017) kültürel mirasın sürdürülebilir olması gerekliliğine dikkat çekerek, kültürel mirasın korunabilmesi için sürdürülebilir kültürel miras yönetimi üzerinde durmuşlardır. Tören ve arkadaşları (2012) ise kültürel varlıkların korunabilmesi için tüm birimlerin koordineli şekilde hareket etmesine ve birimler arası anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması konularına dikkat çekerek, bu anlamda gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Turizm hareketlerinin kültürel yönünü konu alan turizm çeşidi kültür turizmidir. Kültür turizmi, ziyaret edilen bölgelerdeki kültürel mirasın öğrenilmesine ve bu kaynakların korunmasına dayanmaktadır (Lynch vd., 2011). Kültür turizmi, bireylerin kültürel ihtiyaçlarını karşılamak, kültürel anlamda yeni deneyimler kazanmak, farklı şeyler öğrenmek gibi amaçlarla, kültürel değerlerini sergileyen destinasyonlara seyahat etmelerinin sonucu olarak ortaya çıkan bir turizm türüdür (Beeho ve Prentice, 1996; Richards, 1996; 24). Başka bir tanıma göre kültür turizmi, bir topluluğun, bölgenin, grubun veya kurumun tarihi, sanatsal, bilimsel veya yaşam tarzına/mirasına ilgi göstererek, ilgili destinasyona ev sahibi topluluk dışından kişilerce yapılan ziyaretlerdir (Du Cros, 2001). Kültür turizmi, korumacı, entelektüel ve kaliteli bir faaliyet biçimi olarak görülmektedir (Ryan, 2002).

Turizmin birçok olumlu etkisinin yanında bazı olumsuz etkilerinin de olduğu bilinmektedir. Pekin (2011), kitle turizminin küresel düzeyde zararlarına dikkat çekerek, dünyanın doğal dengesinin korunmasını hedefleyen, çevreye duyarlı ve sürdürülebilir gelişmeyi amaçlayan bir turizm türü olan kültür turizminin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Sürdürülebilir turizm çeşidi olarak ele alınan kültür turizmi (Garda ve Temizel, 2016), turistlerin destinasyonlardaki kültürel mirasa ilgi duyması ile başlamış ve müzelere, tarihi yerlere, fuar ve festivallere turistler tarafından ilgi gösterilmesiyle daha da gelişmiştir (Çetin, 2010). Kültür turizm hareketlerinin devamlılığının sağlanabilmesi için kültürel mirasın iyi korunması gerektiği açıktır. Kültür turizmini diğer turizm türlerinden ayıran en önemli fark, öğrenme fonksiyonunun olmasıdır. Çünkü kültür turizmi sadece somut öğelerin turistler tarafından ziyaret edilmesini değil, ziyaret edilen bölgedeki yaşam tarzının da öğrenilmesine imkan sağlar (Çetin, 2010). Özellikle müzelerde, deneyimleyerek öğrenme durumu söz konusudur (Bülbül, 2016). Kültür turizmi kapsamında kültürel mirasa zarar vermeden gerçekleşecek bu öğrenme durumu, kültürün daha geniş kitlelere yayılmasını sağlayacaktır.

Turizm faaliyetleri kültürel mirasın korunması konusunda oldukça önemlidir. Nitekim ülke ekonomilerinin ve doğal, tarihi ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği için, kültür turizmi en önemli araçtır (Pekin, 2011: 13). Kültür turizmi bireylerde kültürel bilinci hatırlatıcı ve geliştirici bir etkiye sahiptir (Cave, Ryan, ve Panakera, 2003). Kültür turizminin sosyal, ekonomik ve çevresel faydaları şu şekilde sıralanabilir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002; Pekin, 2011: 13; Bahar vd., 2016: 16):

- Bir ülkeye genelde ekonomik, özeldense turizm anlamında gerçek ve kalıcı bir rekabet üstünlüğü sağlar.
- Yerel ve bölgesel ekonomileri canlandırarak, çeşitli şekillerde katkıda bulunur.
- Kültürlerarası iletişimi güçlendirerek sosyal açıdan fayda sağlar.
- Doğal, tarihsel ve kültürel mirasın güvenle gelecek nesillere aktarılmasında, korunmasında, paylaşılmasında, kısaca sürdürülebilir olmasında, önemli bir rol oynar.
- Çok kültürlü bir ortam yaratır.

- Kültürel bilinci geliştirir.
- Sürdürülebilir ekonominin gerçekleşmesine katkıda bulunur.
- Bölgesel yeni istihdam kaynakları yaratır.
- Yüksek katma değerli turistik ürün oluşturur.
- Talep çeşitliliği yaratır ve böylece turistik ürünlerin aşırı kullanımına engel olur.

Toplumlarda çevre bilincinin artmasıyla ortaya çıkan koruma isteği, sadece doğal çevrenin korunmasıyla sınırlı kalmamalı, ayrıca kültürel değerlerin korunmasını da kapsamalıdır (Çetin, 2010). Nitekim kültürel değerlerin korunması sayesinde oluşan kültürel miras, insanlara geçmişlerini, tarihi mücadelelerini ve başarılarını hatırlatabilecek ortak bir mirastır. Dolayısıyla böyle bir mirasın korunması ve güvenli bir şekilde gelecek nesillere aktarılabilmesi için çaba gösterilmelidir (Perzolla, Carr ve Westland, 2018).

Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği Kapsamında Müzeler

Bir bölgeye ait kültürel değerlerin turistlere bir pazarlama aracı olarak kullanılması sebebiyle turizm, bir kültür endüstrisi olarak düşünülebilir (Craik, 1995). Turistik ürün niteliği taşıyan bu kültürel değerlerin sergilendiği en önemli mekanlardan bir tanesi de müzelerdir. Geçmişle bugün arasında bağ kuran müzeler, kültür turizmi pazarındaki en büyük payı temsil eder (Hsieh, 2010: 2). Ayrıca müzeler ve sanat galerileri, tüm kültürel ziyaretlerin yarısından fazlasını oluşturmaktadır (Hsieh, 2010: 2; Richards, 2007: 150). Bu tespit müzelerin turistler açısından ne kadar önemli bir turistik alan olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Müzeler dünyanın birçok yerinde turistler için başlıca çekim merkezi olarak hizmet vermektedir (Hsieh, 2010: 4).

Müzeler bir bölgenin genel anlamda kültürel kimliğini ve kültürel mirasını yansıtan, aynı zamanda bölgeye turizm hareketliliği bakımından katkısı bulunan kurumlar olarak kabul edilmektedir (Lambert, Boukas ve Yeralia, 2014; 566). Müzeler sahip oldukları kültürel değerleri topluma yansıtırken, aynı zamanda bu değerlerden beslenmektedir (Çavdarlı ve Gök, 2020). Ayrıca müzeler bir kültürün belirli yönlerini görünür kılarken, somut ve somut olmayan mirası toplar, korur, sergiler ve aynı zamanda gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Bu nedenle de müzeler, kültürel anlamdaki sürdürülebilirliğin temel aracı olarak görülebilir (Lambert vd., 2014).

Turizmin istihdam, ödemeler dengesi, döviz girdisi vb. olumlu yönlerinin yanında, çevre kirliliği, tarihi ve kültürel bozulma vb. birçok olumsuz yönleri de vardır (Kozak, Kozak ve Kozak, 2006). Kültür turizminin en önemli elemanlarından biri olan müzeler ise hem bir destinasyona ait kültürel değerlerin korunarak sürdürülebildiğinin sağlanması, hem de müze ziyaretlerinde doğal kaynakların nispeten daha az tüketilmesi sebebiyle, turizmin yol açtığı olumsuz kültürel ve çevresel sorunların azaltılmasında ve turizmin sürdürülebilirliği konusunda önemli bir araç olabilir. Nitekim müzelerin sanatsal, tarihsel, doğal ve kültürel değerleri toplamak, korumak, incelemek, depolamak ve sergilemek gibi sorumlulukları vardır (Bogan, Constantin ve Grigero, 2018; Kalaba, 2021: 3).

Müzeler geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bağ kurar ve kültürel sürdürülebilirliğin temelini oluşturur (Lambert vd., 2014). Bu açıdan düşünüldüğünde müzeler, kültürel mirasın somut ve somut olmayan yönlerinin korunarak gelecek nesillere aktarılması için bir güvence oluşturmaktadır (Lambert vd., 2014). Dolayısıyla kültürel miras değeri taşıyan varlıkların müzelerin sorumluluğuna girmesi, bu değerlerin hem turistik bir nitelik kazanması, hem de sürdürülebilir olması adına oldukça önemlidir.

Bir bölgenin kültürel mirasını oluşturan kaynakların sürdürülebilirliği ancak bu kaynakların özenle ve yüksek bilinç düzeyiyle korunması ve gelecek nesillere aktarılması ile mümkün olabilir. Müzeler, tarihi yapılar ve miras alanları bir destinasyonun sosyal, kültürel ve tarihi değerlerini koruma ve bu değerleri sürdürülebilir kılma niyetindedir (Douglas, Douglas ve Derrett, 2001; Akt: Çavdırılı ve Gök, 2020). Dolayısıyla bir turizm destinasyonunun turizm planlaması yapılırken müzelerin sürdürülebilir turizm açısından önemli bir araç olduğunun farkına varmak, mevcut kültürel, tarihi ve doğal kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda oldukça önemlidir. Ayrıca müzelerin kültür turizmi pazarındaki payının büyüklüğünü ve turistlerin ilgi odağında olduğunu da unutmamak gerekir.

Doğal ve kültürel varlıkların korunması, o varlıkların kültürel miras konusunda gelecek nesillere aktaracağı mesajın da korunması anlamına gelmektedir. Bu mevcut varlıkların içerisinde birini dahi koruyamamak, gelecek nesillere aktarılacak bu mesajların ciddi zarar görmesine ve önemli bir ayak izinin silinmesine sebep olabilir (Perzolla, Carr ve Westland, 2018; Çavdırılı ve Gök, 2020). Üstelik bu durum sadece ilgili toplumun değil, tüm insanlığın zararına olacaktır. Bu açıdan düşünüldüğünde bu tip mesajları aktaracak olan kültürel varlıkların müzelerin sorumluluğuna girmesi, bu varlıkların korunarak doğru bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılmasının güvence altına alınması olarak görülebilir. Bu da esasen doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına vurgu yapan sürdürülebilir turizm anlayışının bir gerekliliğidir.

Müzeler günümüzde sadece belirli eserlerin toplandığı ve sergilendiği alanlar olmanın ötesinde, çeşitli toplantıların, seminerlerin ve eğitim programlarının gerçekleştirildiği mekanlardır. Özellikle doğa tarihi ve bilim müzeleri, çeşitli eğitim programlarıyla, çevre eğitimi konusunda önemli bir rol oynarlar (Lambert vd., 2014). Bu açıdan düşünüldüğünde, müzelerin sadece kültürel varlıkların korunmasında değil, doğal kaynakların sürdürülebilirliği ve çevrenin korunması konularında da bireylerin bilinç düzeylerini artıran bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

Kültürel miras somut ve somut olmayan varlıklardan oluşur. Türkiye’de kültürel miras niteliği taşıyan birçok somut eser müzelerde sergilenirken, somut olmayan kültürel miras varlıkları da, çeşitli müzeler yardımıyla koruma altına alınarak, sürdürülebilirlikleri için çaba gösterilmektedir. Çavdırılı ve Gök (2020), yaptıkları çalışmada zeytinyağını somut olmayan kültürel bir miras olarak ele almış ve bu kültürel mirasın sürdürülebilirliğinde İzmir’de bulunan Köstem Zeytinyağı Müzesinin ne gibi katkısının olduğunu araştırmıştır. Müzenin kurucusu ve aynı zamanda yöneticisi olan Dr. Levent Köstem ile yapılan görüşme sonucunda, müzenin kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından önemli katkılarının bulunduğu ortaya konulmuştur. Müzede özellikle çocuklara ve gençlere verilen eğitimlerle, kültürel mirasın sürdürülebilirliği konusunda farkındalık yaratıldığı vurgulanmaktadır. Can ve Ağcakaya (2019), somut olmayan kültürel miras kapsamında mutfak kültürünün sürdürülebilirliği için gastronomi müzelerinin önemine değinmişlerdir. Bülbül (2016) ise müzelerin çocuklarda kültürel miras bilinci oluşturulabilmesi için önemli bir araç olduğuna vurgu yapmaktadır.

Mekanda ve zamanda dağınık halde yer alan nesnelere toplayarak bir araya getiren ve geçmişle bugün arasında köprü görevi gören müzelerin (Bülbül, 2016), kültürel mirasın sergilenmesinde ve korunmasında oynadığı role ve müzelerin turizm açısından önemine yukardaki başlıklar altında sıkça değinilmiştir. Bu noktada Türkiye’deki müze ve bu müzelerdeki eser sayılarından da bahsetmek gerekmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye’de 2020 yılı itibarıyla 289 tanesi özel, 205 tanesi Kültür

ve Turizm Bakanlığı bünyesinde olmak üzere, toplam 494 müze bulunmaktadır. TÜİK'in paylaştığı verilerine bakıldığında, 2001 yılından bu yana müze sayılarında her geçen yıl artış olduğu göze çarpmaktadır. 2020 yılı itibariyle müzelerde, 3.278.144 tanesi Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki müzelerde, 416.706 tanesi özel müzelerde olmak üzere toplam 3.694.820 eser bulunmaktadır. Bu müzelerde gerek somut gerekse somut olmayan kültürel miras varlıkları korunarak, ziyaretçilere tanıtılmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki birçok müzenin çeşitli eğitim programlarıyla kültürel bilinç düzeyini yükseltmeye çalıştığı bilinmektedir. Bununla birlikte müzeler ve ören yerleri, önemli bir turist çekim merkezi olarak da hizmet vermektedir. Türkiye'de 2019 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı en çok ziyaret edilen 10 müze, tablo 1'de gösterilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

Tablo 1. 2019 Yılında Türkiye'de En Çok Ziyaret Edilen Müzeler

	Müze	Şehir	Ziyaretçi Sayısı
1	İstanbul Ayasofya Müzesi	İstanbul	3.727.361
2	Konya Mevlana Müzesi	Konya	3.464.155
3	İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi*	İstanbul	2.364.946
4	Nevşehir Hacıbektaş Müzesi	Nevşehir	592.727
5	Ankara Cumhuriyet Müzesi	Ankara	515.309
6	İstanbul Arkeoloji Müzesi	İstanbul	427.643
7	Antalya Aziz (St.) Nikolaos Anıt Müzesi	Antalya	384.893
8	Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi	Gaziantep	367.395
9	Sivas Atatürk ve Kongre Müzesi	Sivas	345.760
10	Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	Ankara	327.695
	*2019 yılı Topkapı Sarayı Müzesi verileri 01.01.2019 - 05.09.2019 tarihlerini kapsamaktadır.		

Türkiye'de gerek yerli gerekse yabancı turistler, kültürel mirasın sergilendiği müze ve ören yerlerine büyük ilgi göstermektedir. TÜİK verilerine göre Türkiye'deki müze ve ören yerlerinin toplam ziyaretçi sayısı 2019 yılında 51.306.549'dur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada kültürel mirasın sürdürülebilir olabilmesi için müzelerin önemine ve gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Müzelerin birer kültür ünitesi olarak görülmesi ve toplumun her kesimi tarafından desteklenerek öncelikle müzelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Bunun, kültürel bilincin oluşabilmesi adına oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Kültürel miras niteliği taşıyan somut ve somut olmayan tüm değerlerin müzeler tarafından kontrol altına alınması, kültürel mirasın korunabilmesi için bir gereklilikten öte zorunluluk olarak görülmelidir. Bu konuda toplumun da bilinçli hareket etmesi gerekmektedir. Özellikle çocuklara müzelerin önemi konusunda eğitimler verilmeli ve müze ziyaret etme alışkanlığı kazandırılmalıdır ki, kültürel bilinç erken yaşlarda oluşabilsin ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği sağlanabilsin. Burada ailelere, müzelere, okullara ve ilgili kamu kurumlarına önemli bir rol ve sorumluluk düşmektedir.

Müzelerin özellikle öğrencilere vereceği eğitim programlarının oldukça önemli ve faydalı olacağı düşünülmektedir. Nitekim müzeleri ziyaret eden ve buradaki eğitim programlarına katılan öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalar, bu öğrencilerin yeni kültürel deneyimler yaşamaya istekli "kültürel tüketici" olduklarını ortaya koymaktadır (Kisida, Greene ve Bowen, 2014). Ayrıca kültürel yeniden üretim teorisi, bireye kültürel anlamda aileden ilk aktarım olmadan, kişilerin yeterli kültürel sermaye elde edemeyeceklerini öne sürmektedir (Kisida vd., 2014). Dolayısıyla ailelerin çocuklara

aktaracağı kültürel sermaye, ileride çocukların daha fazla kültürel değerlere ilgi duymasına/yönelmesine zemin hazırlayacaktır. Bu kültürel sermayenin büyüklüğü ile çocukların kültürel kurumlara yönelmesi arasında doğrusal bir ilişki vardır (Kisida vd., 2014). Bu sebeple kültürel mirasın korunarak erken yaşlarda yeni nesillere aktarılması ve bu aktarımda müzelerden faydalanılması, çocuklarda kültürel bilincin oluşması açısından oldukça önemli olacaktır.

Müzeler bir bölgenin kültürel mirasını koruma amacı güder. Kültür yönü ön plana çıkartılmak istenen bir destinasyonun turizm planlaması yapılırken, müzelerin kültürel mirasın korunmasında oynadığı rolü bilmenin, ilgili destinasyona çeşitli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Ancak kültürel mirasın korunabilmesi için bu değerlerin müzelerin kontrolü altına girmesi tek başına yetmeyecektir. Ayrıca yerel, bölgesel, ulusal hatta küresel anlamda sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bir bölgenin turizm çekicilik kaynakları arasında yer alan kültürel miras, yenilenemeyen kaynaklar kategorisine girmektedir (Du Cros, 2001) ve ciddi bir birikimin ürünüdür. Dolayısıyla kültürel mirasın korunması için sürdürülebilir planların geliştirilmesi daha da önemli bir hale gelmektedir. Bu anlamda geliştirilecek sürdürülebilir politikalara tüm paydaşlar dahil edilmeli ve farkındalık oluşturulmalıdır. Bu noktada paydaşların birbiriyle uyumlu çalışması, kültürel mirasın tespiti, onarımı ve korunması açısından oldukça önemlidir (Tören vd., 2012). Kültürel miras değeri taşıyan varlıklar ancak koruma altına alınarak ve yüksek bilinç düzeyi ile hareket edilerek sürdürülebilir olabilir. Aksi takdirde, başta ilgili toplum olmak üzere tüm insanlığın ortak malı olan kültürel değerler ciddi bozulmalar yaşayabilir.

Kültürel miras değerlerinin müzelerde çeşitli geleneksel kıyafetler, aletler vb. araçlar kullanılarak canlandırılması, geleneksel ritüellerin tanıtılması, bu değerlerin teknoloji yardımıyla ziyaretçilere aktarılması gibi uygulamaların ziyaretçi deneyimlerini güçlendireceği ve ziyaretçiler açısından daha akılda kalıcı olacağı düşünülmektedir. Nitekim araştırmalar müzelerdeki teknoloji kullanımının ziyaretçi deneyimi artıran bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Jung, Dieck, Lee ve Chung, 2016; Akkuş ve Akkuş, 2017).

Kültür turizmi, sürdürülebilir turizm, kültürel miras gibi konular, literatürde fazlaca üzerinde durulan ve tartışılan konulardır. Bu çalışmanın da özellikle kültürel mirasın sürdürülebilirliği anlamında literatüre bir katkı sağlayacağı, müzelerin önemi konusunda farkındalık yaratacağı ve ileride yapılacak çalışmalara fikir ve kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akış, S. (1999). Sürdürülebilir turizm ve Türkiye. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 36-46.
- Akkuş, G., & Akkuş, Ç. (2017). Artırılmış Gerçekliğin Akış Deneyimine Etkisi: Hatay Arkeoloji Müzesi Örneği. *Uluslararası Turizmin Geleceği*, 1387-1394.
- Bahar, O., Çelik, N., & Samırkaş, M. (2016). Farklı Boyutları ile Sürdürülebilir Turizm. *Süre Yayınevi*, İstanbul.
- Beeho, A. J., & Prentice, R. C. (1997). Conceptualizing the experiences of heritage tourists: A case study of New Lanark World Heritage Village. *Tourism management*, 18(2), 75-87.
- Bogan, E., Maria, D., & Grigore, E. (2018). The Museum Tourism in Bucharest, Romania. *Calitatea*, 19(S1), 85-91.
- Bowitz, E., & Ibenholt, K. (2009). Economic impacts of cultural heritage—Research and perspectives. *Journal of cultural heritage*, 10(1), 1-8.

- Bülbül, H. (2016). Müze ile eğitim yoluyla ortaokul öğrencilerinde kültürel miras bilinci oluşturma. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 681-694.
- Can, İ. İ., & Ağcakaya, H. (2019). Somut olmayan kültürel miras kapsamında mutfak kültürünün sürdürülebilirliği: Türkiye'deki gastronomi müzeleri örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(4), 788-804.
- Cave, J., Ryan, C., & Panakera, C. (2003). Residents' perceptions, migrant groups and culture as an attraction—the case of a proposed Pacific Island cultural centre in New Zealand. *Tourism Management*, 24(4), 371-385.
- Craik, J. (1995). Are There Cultural Limits To Tourism?. *Journal of Sustainable Tourism*, 3(2), 87-98.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı. *Milli Folklor Dergisi*, 11(87), 181-190.
- Demir, C., & Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve çevre yönetimi: Sürdürülebilir gelişme yaklaşımı*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Douglas, N., & Derrett, R. (2001). *Special interest tourism*. John Wiley and Sons Australia, Ltd.
- Du Cros, H. (2001). A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism. *International journal of tourism research*, 3(2), 165-170.
- Garda, B., & Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir turizm çeşitleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (12), 83-103.
- Günden, B. (2021). Yükseköğrenim Gören Bireylerin Somut Kültürel Mirasa Yönelik Tutumları İle Kültürel Miras Kavramına İlişkin Metaforik Algıları Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Nevşehir.
- Hsieh, C. M. (2010). Roles of Motivations, Past Experience, Perceptions of Service Quality, Value and Satisfaction in Museum Visitors' Loyalty. *Michigan State University*.
- Ismagilova, G. N., Safiullin, L. N., & Bagautdinova, N. G. (2014). Tourism development in region based on historical heritage. *Life Science Journal*, 11(6s), 363-367.
- Jung, T., tom Dieck, M. C., Lee, H., & Chung, N. (2016). Effects of virtual reality and augmented reality on visitor experiences in museum. *Information and communication technologies in tourism* (pp. 621-635). Springer, Cham.
- Kalaba, B. (2021). Hizmet kalitesi ile yenilenme arasındaki ilişkinin incelenmesi: Hatay Arkeoloji Müzesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, *İskenderun Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Hatay.
- Kalaba, B., & Saçlı, Ç. (2021). Hizmet kalitesi ile yenilenme arasındaki ilişkinin incelenmesi: Hatay Arkeoloji Müzesi Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 1704-1722.
- Karapınar, E., & Barakazı, M. (2017). Kültürel miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-18.
- Kiper, A. U. T., & Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 305-314.
- Kisida, B., Greene, J. P., & Bowen, D. H. (2014). Creating cultural consumers: The dynamics of cultural capital acquisition. *Sociology of Education*, 87(4), 281-295.
- Kozak, N., Kozak, M.A. & Kozak, M. (2006). Genel turizm ilkeler-kavramlar (altıncı baskı). *Detay Yayıncılık*, Ankara.
- Kuşçuoğlu, G. Ö., & Taş, M. (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü (DÖSİM).<https://web.archive.org/web/20200318192254/http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2019-ZIYARETCI-WEB-SITESI.pdf> Erişim tarihi: 06.06.2022
- Lambert, T. S., Boukas, N., & Yeralia, M.C. (2014). Museums and cultural sustainability: Stakeholders, forces, and cultural policies, *International Journal of Cultural Policy*, 20 (5), 566–587.

- Lynch, M. F., Duinker, P. N., Sheehan, L. R., & Chute, J. E. (2011). The demand for Mi'kmaw cultural tourism: Tourist perspectives. *Tourism Management*, 32(5), 977-986.
- McKercher, B. (2003). Sustainable tourism development – Guiding principles for planning and management. *Presentation to the National Seminar on Sustainable Tourism Development*, 1-10.
- Mihalic, T. (2020). Conceptualising overtourism: A sustainability approach. *Annals of Tourism Research*, 84, 103025.
- Miral Çavdırılı, C., & Adan Gök, Ö. (2020). Müzeler ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği: Köstem Zeytinyağı Müzesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(3), 2241-2262.
- Özdemir, M. Z. D. (2005). Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış. *Planlama*, 31, 20-25.
- Öztürk, Y., & Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(10), 183-195.
- Pekersen, Y., Güneş, E., & Seçuk, B. (2019). Kültürel miras turizmi değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliği kapsamında yerel halkın tutumu: Cumalıkızık örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 350-368.
- Pekin, F. (2011). Çözüm: Kültür Turizmi. *İstanbul: İletişim Yayınları*, 32.
- Perzolla, V., Carr, C. M., & Westland, S. (2018). Proactive collaborative conservation museums and companies working towards sustainability, *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 8 (3), 321-34.
- Richards, G. (Ed.). (2007). *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*. Psychology Press.
- Richards, G., (1996). *Cultural Tourism in Europe*. CAB International Publishing, UK.
- Rodzi, N. I. M., Zaki, S. A., & Subli, S. M. H. S. (2013). Between tourism and intangible cultural heritage. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 85, 411-420.
- Ryan, C. (2002). Tourism and cultural proximity: Examples from New Zealand. *Annals of tourism research*, 29(4), 952-971.
- Scharpf, H. (1999). “Sürdürülebilirlik açısından bölgesel ve yerel yönetimlerin turizm politikasındaki görevleri”, *21. Yüzyılda Sürdürülebilir Turizm Politikaları-1. Uluslararası Turizm Sempozyumu*, (s. 17-24). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın.
- Sezgin, M., & Karaman, A. (2008). Turistik destinasyon çerçevesinde sürdürülebilir turizm yönetimi ve pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 429-438.
- Şahin, H. İ. (2009). Dalyan ve Köyceğiz çevresinde gelenek, turizm ve folklorizm. *Milli Folklor Dergisi*, 82, 50-58.
- Tören, E., Konak, N., & Demiral, G. N. (2012). Eskişehir’in kültürel miras varlıklarının korunmasında kamu kurumlarının rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 69-88.
- Türk Dil Kurumu (TDK): <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 20.05.2022.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). TÜİK Haber Bülteni. Yayın tarihi: 07.09.2021
- Yayla, Ş. (2021). Sürdürülebilir turizm projelerinin bölgesel kalkınmadaki rolü. Doktora Tezi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.